

- Naam overleg** : Bespreking resultaten hittestress
- Datum** : 7 december 2010
- Aanwezig** : Hans van Ammers (gemeente Arnhem), Ronald Bos (gemeente Arnhem), Peter van den Hazel (GGD regio Arnhem), Niels Al (gemeente Den Haag), Erik van der Wal (Provincie Zuid-Holland), Siep de Jong (Provincie Zuid-Holland), Monique Slegers (Kennis voor Klimaat), Marc den Ouden (Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard), Toon van Harmelen (TNO), Lisette Klok (TNO), Sabine Janssen (TNO), Reinder Brolsma (Deltares), Bert Heusinkveld (WUR), Vincent Kuypers (Alterra), Adrie Gelderblom (GGD Rotterdam), Jan Meijdam (GGD Rotterdam), Marja van den Berg (GGD Rotterdam), Joke Klumper (DS+V), Evelien Schilperoord (Programmabureau Klimaat), Nicolien Wirschell (Programmabureau Klimaat), Jorg Pieneman (Gemeentewerken, Buitenruimte), Jos Vondervoort (Gemeentewerken, Buitenruimte), Joop Zwiép (Gemeentewerken, Buitenruimte), Willem Adriaanse (Gemeentewerken, Ingenieursbureau), Harm van der Valk (Gemeentewerken, Ingenieursbureau), Erika Koning (Gemeentewerken, Ingenieursbureau), Lissy Nijhuis (Gemeentewerken, Ingenieursbureau, voorzitter)

Agenda

- Presentatie van Bert Heusinkveld (onderzoeker aan de WUR):
“Wat is een stedelijk hitte eiland en waar in Rotterdam komt dit voor?”
- Presentatie van Sabine Janssen (onderzoeker TNO):
“Wat zijn de effecten van een stedelijke hitte eiland op de mens?”
- Presentatie van Toon van Harmelen (onderzoeker TNO):
“Wat is er tegen het ontstaan van een stedelijke hitte eiland en hittestress te doen?”
- Discussie met de zaal:
“Wat kunnen / moeten we met deze resultaten?”

Presentaties

Alle presentaties zijn als bijlage toegevoegd aan dit verslag.

Met name de presentatie over mogelijk te nemen maatregelen leverde discussie op. De onderzoekers hebben een aantal no-regret maatregelen definiëerd waarbij tegelijkertijd een aantal andere maatregelen als regret is benoemd. Doordat ‘no-regret’ in dit onderzoek is gedefinieerd als “Geen ongewenste effecten in de winter, geen ongewenste effecten voor andere thema’s en flexibel in tijd en plaats” vallen maatregelen als groene daken en grote parken onder de mogelijke spijtopties. De zaal is het daar niet mee eens.

Groene daken zijn weliswaar niet echt flexibel in de tijd (in de zin dat ze aangelegd worden met de bedoeling langere tijd op die plek te blijven), maar worden over het algemeen toch als behoorlijk no-regret ervaren. Hetzelfde geldt voor de aanleg van grootschalig groen zoals een park. Ook dat is behoorlijk onomkeerbaar maar heeft zoveel gunstige effecten dat het vreemd overkomt dit als regrettable optie te beschouwen. Bovendien zijn bij een aantal door de onderzoekers als no-regret aangeduide maatregelen wel degelijk negatieve bij-effecten te verzinnen.

Toon van Harmelen licht toe dat vanuit de denklijn van het onderzoek aanbevolen wordt in ieder geval te beginnen met de no-regret maatregelen en vervolgens een *keuze* te maken uit andere opties, gebaseerd op gebieds- en/of situatie specifieke overwegingen.

Vanuit de zaal komt de aanbeveling een andere definitie van no-regret (en dus regret) te hanteren, in ieder geval wanneer naar een breed publiek gecommuniceerd wordt.

Andere vragen / opmerkingen naar aanleiding van de presentaties zijn:

- Is op basis van het gezondheidsonderzoek iets te zeggen over de gevolgen voor de arbeidsproductiviteit (zodat er een economische waarde aangehangen kan worden).
→ in het kader van dit onderzoek is daar geen aandacht aan besteed.
- In hoeverre heeft een verandering van het vervoerssysteem invloed op het ontstaan van een stedelijk hitte-eiland en hittestress?
→ op zich draagt vervoer niet heel erg veel bij aan het ontstaan van het stedelijk hitte-eiland. Echter, in een stad waar meer gefietst wordt, is wellicht minder asfalt nodig en meer groen aanwezig en dat heeft wel effect.
- Het lijkt erop alsof de kaart met temperatuurverschillen n.a.v. de fietsroute van deze zomer overeenkomsten vertoont met een kaart van de vuilste Rotterdamse straten (denk bijvoorbeeld aan de Westblaak; die is zowel heel warm als heel vies). Wellicht is dit een nuttig punt van nader onderzoek.

Discussie

De startvraag van de discussie was: "Wat moeten we hier mee? Hoe erg is dit?".

Al snel blijkt dat de zaal dit de verkeerde vraag vindt. "Probeer niet het probleem groter te maken, maar focus op de kansen" is het advies, onder andere van de Provincie Zuid-Holland. Richt je als stad op het vergroten van het welzijn van degenen die er wonen, werken en recreëren. Gebruik het aangename verblijfsklimaat bij het 'branden' (als in "in de markt zetten") van de stad. Onder andere Stadshavens lijkt kansen te bieden om op basis van de hittestress bevindingen een aantrekkelijk stadsklimaat te creëren waar het zowel buitenshuis (denk aan beschutte wandelroutes vanaf een ouderencomplex naar het park) als binnenshuis (denk aan goede nachtrust) goed toeven is.

Dit beeld wordt bevestigd door afgevaardigden van de gemeente Arnhem. Het aantal doden is niet de juiste noemer. Wel dat mensen zelf iets aan hun welzijn kunnen doen door hun gedrag aan te passen en dat de gemeente een kans heeft zich te profileren met een prettig verblijfs- dus vestigingsklimaat.

Van de kant van de GGD wordt onderstreept dat gezondheid natuurlijk wel een issue is en blijft. Tijdens een eerdere warme periode kwamen er in 2 weken 600 klachten bij huisartsen binnen die hitte-gerelateerd waren. Dat is gewoon heel veel.

Opvallend aan de presentatie is dat er juist ook qua mitigatie de nodige maatregelen worden genoemd. Burgers kunnen zelf hun welzijn verbeteren door hun gedrag aan te passen. Voorlopig advies: "Maak oplossingen verleidelijk in plaats van problemen erger".

Op basis van de projectresultaten ligt de vermeend verkoelende rol van water genuanceerder dan van tevoren was verwacht. Op basis van het project is het grootste voordeel van water vooral dat er midden in een sloot geen asfalt ligt en het daarom in ieder geval niet zo opwarmend werkt als een verhard oppervlak. Van de kant van Deltares wordt benadrukt dat metingen in dit project weliswaar geen spectaculaire verkoelende functie werking van water laten zien, maar dat dit theoretisch wel het geval is. Het zou goed kunnen dat we enigszins pech hebben gehad met de meetcampagne die zowel in 2009 als in 2010 niet onder de meest ideale omstandigheden plaats heeft gevonden (beide keren was er geen hittegolf en in 2009 was het eigenlijk niet eens heel warm).

Terugkerend op de regret vs no-regret discussie: De stad is überhaupt in ontwikkeling. Daar horen onzekerheden bij. Het is niet nodig bij het kiezen van maatregelen alleen maar omkeerbare maatregelen te treffen. Juist in combinatie met de verschillende ontwikkelingen kun je grote ruimtelijke maatregelen nemen. Juist omdat groen positief werkt in vele aspecten (waterberging, beweging, welzijn, verkoeling).

Een ander advies luidt: zoek partners bij private partijen. Een ander advies luidt: zoek partners bij private partijen. De gemeente is gezamenlijk met private partijen bezig om locaties voor extra bomen te bekijken. Denk bijvoorbeeld aan een ontwikkelaar in Rotterdam die aangeboden heeft 1.000 bomen aan de gemeente te geven. Is het een idee om ze weg te geven aan particulieren? Waarom zouden ze allemaal in de openbare ruimte geplant moeten worden?

Uiteindelijk blijft de financiering een lastig punt en ben je als gemeente ook (of misschien wel juist) afhankelijk van private partijen. Blijf echter zoeken naar interessante partners. Bijvoorbeeld woningbouwcorporaties. Er wordt o.a. gerefereerd naar een arrangement van vroeger, waarbij in tuindorp Vreewijk het groen (denk aan heggen en bomen) eigendom was van de corporatie.

Neem hitte ook mee in het ontwerpen van het straatbeeld van de toekomst (denk aan Rotterdamse Stijl, daar staan geen specifiek verkoelende maatregelen in).

Vanuit de Gemeente Den Haag wordt bevestigd dat we moeten blijven meekoppelen. Denk bijvoorbeeld aan de waterhuishouding. Verstening van de achtertuinen vergroot de bergingsopgave. Koppel een oplossing op dat vlak aan het verminderen van hittestress.

Waar liggen nog vragen naar nader onderzoek?

- Hoe zit het met adaptatie op gebouwniveau? Wat is relatie binnen- en buitenklimaat?
- Wat kunnen burgers zelf doen (denk aan gedragswetenschappelijke invalshoek)?

Het punt van beleving van de openbare ruimte zit voor een deel al in de 2^e tranche KvK onderzoek (Sandra Lenholz is hier mee bezig. O.a. Bert Heusinkveld en Vincent Kuijpers weten hier meer van).

Er wordt vanuit de zaal gevraagd hoe we hier nu verder mee gaan. Het programmabureau Klimaat benadrukt haar rol als coördinerend en initiërend orgaan. Tegelijkertijd zie je binnen de verschillende diensten steeds meer dwarsverbanden ontstaan waarbij verschillende onderdelen van de keten (denk aan onderzoek, beleid, uitvoering en beheer etc) bij elkaar beginnen te komen. Daarnaast is op het gebied van hittestress juist een bijeenkomsten als deze van groot belang omdat er zowel (wetenschappelijke) kennis uitgewisseld wordt als ideeën uit de praktijk.

Toegezegd wordt dat de aanwezigen in ieder geval een verslag en een kopie van de presentaties krijgen, alsmede een uitgebreide versie van de maatregelentabel. Daarnaast verschijnt er in de eerste helft van 2011 een eindrapport dat toegezonden zal worden.

-/-/-/-